

MONITORING VAN HET GANZENBELEID IN LIMBURG

F. B. Ensink, Provincie Limburg, postbus 5700, 6202 MA Maastricht

Op 9 november 2004 hebben Gedeputeerde Staten van Limburg de 'Foerageergebieden ganzen en Smienten' aangewezen. Deze foerageergebieden maken onderdeel uit van het landelijk gevoerde beleid ten aanzien van overwinterende ganzen en Smienten (*Anas penelope*). Binnen de foerageergebieden dienen ganzen met rust gelaten te worden en boeren krijgen hier een vergoeding voor de schade die de vogels aanrichten. Buiten de foerageergebieden mogen ganzen verjaagd worden en kan ondersteunend afschot plaatsvinden. Om dit beleid te kunnen evalueren is in de winter 2004/2005 een uitgebreide monitoring van start gegaan. Hier worden de eerste resultaten gerapporteerd.

LANDELIJK BELEID

Limburg is de enige provincie waar in de winter van 2004/2005 van start werd gegaan met operationele foerageergebieden. Het aanwijzen van foerageergebieden maakt onderdeel uit van het beleid dat minister Veerman van Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit in overleg met diverse maatschappelijke organisaties heeft opgesteld. De nog steeds groeiende populatie overwinterende ganzen in Nederland en de daarmee gepaard gaande schade aan landbouwgewassen noopte de minister, mede onder druk van de Tweede Kamer, om hier een oplossing

voor te bedenken. Tegelijkertijd wordt Nederland in Europees verband in belangrijke mate verantwoordelijk gehouden voor de instandhouding van populaties van enkele soorten ganzen.

Het beleid dat door de minister is opgesteld, maakt het mogelijk om overwinterende Grauwe gans (*Anser anser*), Kolgans (*Anser albifrons*) (figuur 1) en Smient (figuur 2) van landbouwgronden te verjagen. Op schadegevoelige gewassen is het zelfs mogelijk om, ondersteunend aan het verjagen, ganzen te schieten. In de aangewezen foerageergebieden dienen ganzen echter met rust gelaten te worden. Hier moeten zij ongestoord voed-

sel kunnen zoeken. In die gebieden kunnen boeren een schadevergoeding krijgen.

Sinds de decentralisatie van enkele wettelijke bevoegdheden van het Rijk naar de provincies in 1996 en het in werking treden van de Flora- en faunawet in 2002, zijn de provincies voor een belangrijk deel verantwoordelijk voor het faunabeleid en voor het beleid ten aanzien van schade die door wilde dieren wordt aangericht. De minister heeft de provincies daarom verzocht een aantal foerageergebieden aan te wijzen. In totaal heeft hij 80.000 ha beschikbaar gesteld; hiervan heeft Limburg 600 ha toegewezen gekregen. Dit staat, in vergelijking met andere provincies, in een redelijke verhouding tot het aantal ganzen dat in Limburg overwintert.

PROVINCIAAL BELEID

Van deze 600 ha is ruim eenderde in het noordelijke Maasdal aangewezen, de rest is begrensd in het Midden-Limburgse Maasplasseengebied. Om de foeragerende ganzen enige garantie op rust te kunnen bieden, is het van belang dat de foerageergebieden van voldoende omvang zijn. In eerste instantie werd gestreefd naar tenminste 500 ha aaneengesloten foerageergebied, maar in het kleinschalige en versnipperde Limburg bleek dit niet haalbaar.

Ganzen foerageren bij voorkeur op bemeste graslanden of op akkers met oogstresten. Op verruigde graslanden en in natuurgebieden foerageren zij niet of nauwelijks, omdat het gras daar te weinig voedingswaarde heeft. Op intensieve groenteteelten kunnen zij zoveel schade aanrichten dat ganzenopvang hier niet wenselijk is. De provincie heeft daarom gekozen voor een aantal kleinere foerageergebieden met voldoende voedselaanbod. Om verstoring te voorkomen zijn vooral de kleinere terreinen zodanig gekozen dat zij aan grote waterplassen grenzen.

FIGUUR 1
Foeragerende Kolgans (*Anser albifrons*) (foto: R. Schols).

FIGUUR 2

Smient (*Anas penelope*) (foto: R. Schols).

MONITORING

Het uitgangspunt van het gevoerde beleid is dat ganzen na verloop van tijd leren waar ze verjaagd en beschoten worden en op welke plekken ze met rust worden gelaten. Dit lerend vermogen van ganzen, dat met behulp van onderzoek is aangetoond (EBBINGE, 2003), moet ervoor zorgen dat de ganzen na verloop van tijd binnen de foerageergebieden verblijven. Hiervoor is het echter wel noodzakelijk dat de verstoring binnen deze gebieden aanzienlijk kleiner is dan erbuiten.

De in Limburg aangewezen gebieden zijn kleiner dan waar in bovengenoemd onderzoek vanuit wordt gegaan. Bovendien is het maar de vraag of het gevoerde beleid daadwerkelijk tot minder schade gaat leiden. Daarom hebben Provinciale Staten van Limburg erop aangedrongen dat het ganzenbeleid na de eerste twee jaar zorgvuldig wordt geëvalueerd. Onderdeel van deze evaluatie is een maandelijks integrale ganzentelling tijdens de wintermaanden. Deze gegevens zullen worden aangevuld met de maandelijks wintertellingen van SOVON. Zo wordt de in Limburg overwinterende populatie ganzen twee keer per maand in kaart gebracht.

De belangrijkste vragen waar met behulp van de tellingen antwoord op gekregen moet worden zijn:

- Gaan de ganzen daadwerkelijk gebruik maken van de foerageergebieden?
- Neemt de schade aan landbouwgewassen af?
- Welke invloed heeft het bejagen van ganzen op de populatieomvang?

In dit artikel wordt na één telwinter de tussenstand opgemaakt.

Gedurende de maanden november 2004 tot en met maart 2005 is telkens rond de eerste dag van de maand door zes teams geteld (vier in het Midden-Limburgse Maasplassengebied, één in Noord-Limburg en één in de Peel-regio). Alle ganzen, zwanen en Smienten werden op kaarten ingetekend en de aantallen, de soort, het gewas waar ze op werden waargenomen en het tijdstip werden genoteerd. Opgemerkt moet worden dat er twee soorten rietganzen zijn, de Taigarietgans (*Anser fabalis*) en de Toendrarietgans (*Anser serrirostris*). Omdat deze erg op elkaar lijken, is bij de tel-

lingen geen onderscheid tussen beide soorten gemaakt. Het gaat echter in (vrijwel) alle gevallen om de Toendrarietgans. Aanvullend werden de weersomstandigheden genoteerd, evenals in het veld waargenomen verjagingsmiddelen, zoals vlaggen, linten en knalapparaten. Op die manier wordt inzichtelijk gemaakt hoe de ganzen van het terrein gebruik maken en wat de effecten van het beheer zijn.

VOORKOMEN VAN GANZEN IN LIMBURG

Tijdens de tellingen zijn de volgende ganzensoorten waargenomen: Kolgans, (Toendra)rietgans, Grauwe gans, Indische gans (*Anser indicus*), Kleine rietgans (*Anser brachyrhynchus*), Nijlgans (*Alopochen aegyptiacus*), Brandgans (*Branta leucopsis*), Grote Canadese gans (*Branta canadensis*), Rotgans (*Branta bernicla*) en soepgans. De soepgans is een verwilderde variant van de gedomesticeerde Grauwe gans. Daarnaast zijn Smienten en zwanen geteld. De Knobbelzwaan (*Cygnus olor*) heeft een ruime en diffuse verspreiding in Limburg en omdat de aandacht in eerste instantie niet naar zwanen uitging, is van deze soort geen volledig beeld te geven.

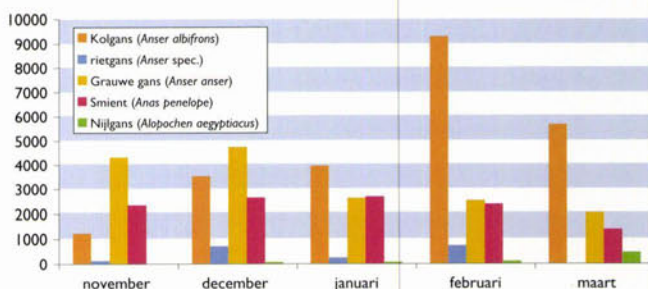
Het gevoerde beleid beperkt zich tot Grauwe gans, Kolgans en Smient. Omdat in Limburg ook grote aantallen van de rietgans en Nijlgans voorkomen, richt dit artikel zich op deze vijf soorten.

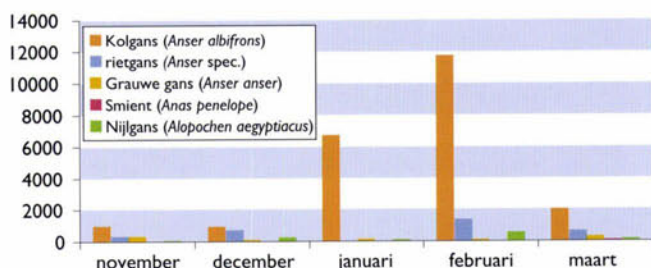
Het voorkomen van de genoemde soorten beperkt zich in Limburg grotendeels tot drie gebieden (VOSLAMBER & VAN WINDEN, 2004): de Peelregio, het Midden-Limburgse Maasplassengebied en het Noord-Limburgse Maastraject.

Het aflezen van halsbanden toont aan dat er tussen deze gebieden uitwisseling plaatsvindt, evenals met ganzengebieden elders in Nederland, Duitsland en België (SMEETS, 2004). In welke mate er uitwisseling tussen de drie Limburgse gebieden plaatsvindt is niet precies bekend. De gepresenteerde resultaten laten echter wel zien dat er sprake is van een zeer dynamische situatie.

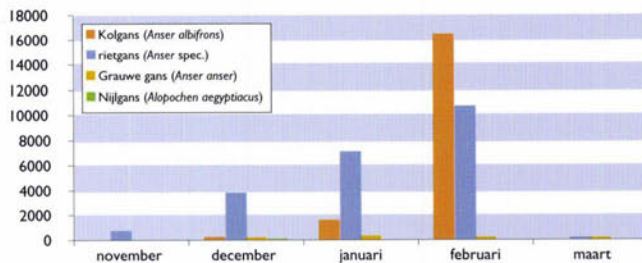
Kolgans en Grauwe gans worden pas sinds de jaren '70 van de twintigste eeuw met regelmaat langs het Limburgse traject van de Maas waargenomen. Voor beide soorten geldt dat de populaties sinds 1992 een sterke groei hebben doorgemaakt. Werden van beide soorten rond 1992 nog ieder zo'n 2000 exemplaren aangetroffen, in 2002 bedroeg het aantal van de Grauwe gans al cir-

FIGUUR 3
Aantallen ganzen en Smienten (*Anas penelope*) in het Maasplassengebied, winter 2004/2005.

FIGUUR 4
Aantallen ganzen en Smienten (*Anas penelope*) in het Noordelijk Maasdal, winter 2004/2005.

FIGUUR 5
Aantallen ganzen en Smienten (*Anas penelope*) in de Peel, winter 2004/2005.

ca 7.000 en voor Kolgans zelfs 17.000 (RENEERKENS et al., 2004).

In de Peel komt Grauwe gans weinig voor, behoudens relatief geringe aantallen in het natuurgebied De Banen bij Nederweert (circa 250 exemplaren); deze zijn hier jaar rond aanwezig. Van oudsher is de Peel wel een belangrijk gebied voor de overwinterende rietgans (VAN IMPE, 1982; VAN NOORDEN, 1991). Tot en met de jaren '80 speelde de Peel internationaal zelfs een rol van betekenis voor Taigarietgans. Kolgans kwam op dat moment wel voor in de Peel, maar deze maakten slechts 15% uit van de totale ganzenpopulatie. In de periode 1988-1991 schommelde het totale aantal ganzen in de Peel tussen 2000 en 3000 exemplaren. Sinds die tijd zijn ze constant toegenomen.

RESULTATEN

Grauwe gans, Kolgans en Smient zijn talrijk in het Maasplassengebied (figuur 3). De Smient liet deze winter nauwelijks aantalschommelingen zien en zijn binnen deze regio bijna altijd op dezelfde plekken te vinden. Zij zoeken vaak 's nachts voedsel, tijdens de tellingen werden zij vooral rustend op het water aangetroffen. Om het foerageergedrag van Smienten te kunnen onderzoeken, zou ook 's nachts geïnventariseerd moeten worden.

De Grauwe gans vertoont een piek in november-december. Het Maasplassengebied kent een permanente populatie van de Grau-

wegans. Over het aandeel overzomeraars lopen de schattingen uiteen. De faunabeheer-eenheden Limburg en de Provincie Limburg proberen dit deze zomer in beeld te brengen. Kolgans is de talrijkste soort, met in 2004/2005 een duidelijke piek in februari. Ook de andere deelgebieden vertonen een piek in deze maand.

In het Noord-Limburgse Maastrajct komt eveneens voornamelijk Kolgans voor (figuur 4). Zij concentreren zich in het Maasdal tussen Bergen en Blitterswijk. Ook de rietgans piekt in februari, hoewel de aantallen van deze soort veel geringer zijn. Grauwe gans en Smient waren hier in 2004/2005 nauwelijks aanwezig.

De Peelregio is nog steeds belangrijk voor De Toendrarietgans (figuur 5). Ze namen in de loop van de winter gestaag toe, om in maart abrupt weer te verdwijnen. De kolganzen-piek is in de Peelregio zeer uitgesproken, met ruim 16.000 vogels in februari. Voor zover is na te gaan, zijn zulke aantallen in Limburg nog niet eerder waargenomen. De overige drie soorten zijn in het Peelgebied relatief schaars.

TERREINGEBRUIK

In verband met de schade die ganzen en Smienten aan landbouwgewassen kunnen aanrichten, is het van belang te weten op welke terreinen zij zich hoofdzakelijk ophouden.

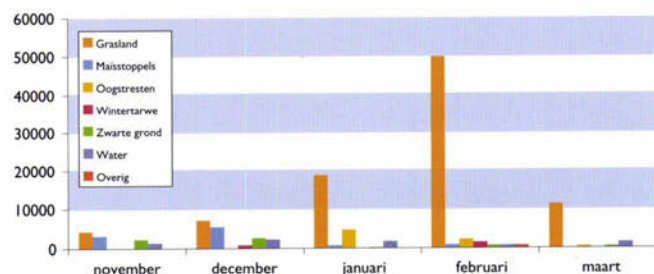
Circa 75% van de ganzen is op grasland aangetroffen (figuur 6). Dit beeld wordt voor een

groot deel bepaald door de grote aantallen van de Kolgans die in februari in Limburg verbleven. Als deze soort buiten beschouwing wordt gelaten is ongeveer de helft van alle ganzen op grasland aangetroffen. Maïsstop-pels en oogstresten nemen ieder ongeveer een kwart van de overige ganzen voor hun rekening.

Opvallend is het geringe aandeel ganzen dat op wintergraan werd gezien. Hier kunnen ganzen aanzienlijke schade aanrichten. De aangetroffen verjagingsmiddelen, die boeren op hun land plaatsen om vraatschade van ganzen te beperken, zoals vlaggen en linten, stonden voornamelijk in dit gewas. Waarschijnlijk zijn deze middelen effectief genoeg om de ganzen buiten deze percelen te houden.

AFSCHOTCIJFERS

Wanneer van de mogelijkheid tot afschot gebruik wordt gemaakt, moet hiervoor ontheffing worden aangevraagd, waarvan melding wordt gedaan bij de Provincie. Op het moment van schrijven (mei 2005) zijn de meeste meldingen binnen; bij de hieronder gegeven informatie ontbreken echter de gegevens van enkele gebieden. Het totaal aantal ganzen dat in de winter 2004/2005 is geschoten, bedraagt 192 (168 Grauwe ganzen, 24 Kolgans). Opmerkelijk is dat vrijwel alleen in het Midden-Limburgse Maasplassen-gebied ganzen zijn geschoten. In de Peel zijn helemaal geen ganzen geschoten. De afschotlocaties grenzen bijna allemaal aan de foerageergebieden. Dit is logisch, want bij het aanwijzen van de foerageergebieden is uitgegaan van die plekken waar de meeste ganzen te verwachten zijn. Dit zijn ook de locaties waar boeren de meeste overlast zullen ondervinden. Het is echter de vraag of de foerageergebieden genoeg ruimte en rust kunnen bieden indien aan de randen intensief wordt gejaagd.

FIGUUR 6
Terreingebruik van ganzen en Smienten (*Anas penelope*) in Limburg, winter 2004/2005.

FIGUUR 7

Schade per 3-cijferig postcodegebied door Grauwe gans (*Anser anser*) (a) en Kolgans (*Anser albifrons*) (b), in euro's (bron: Faunafonds).

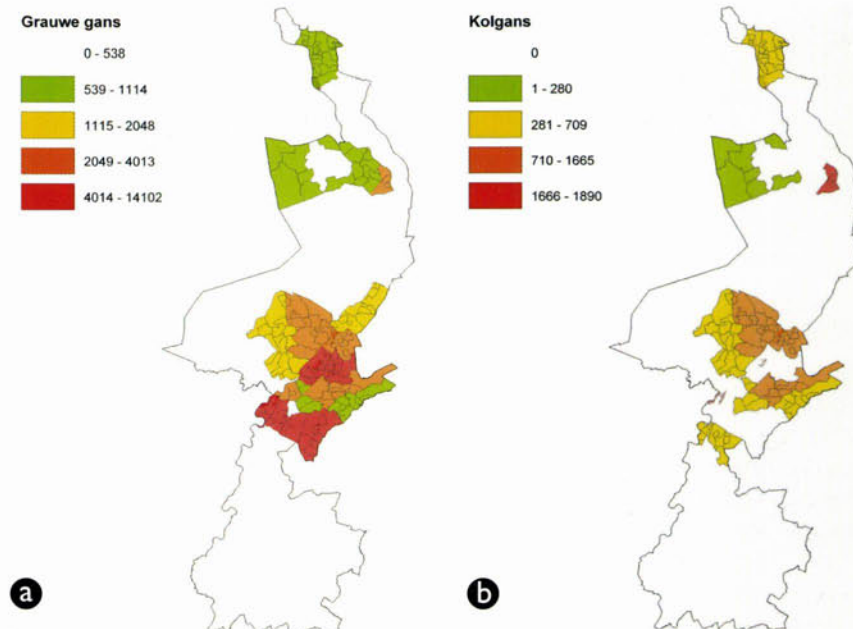
SCHADEGEGEVENS

Figuur 7 laten per driecijferig postcodegebied zien hoeveel schade door het Faunafonds is getaxeerd in de winter van 2004/2005, voor Grauwe gans en Kolgans. Een driecijferig postcodegebied is vrij groot, waardoor de weergave van de schade nogal grof is, maar om privacyredenen kan geen nauwkeuriger beeld worden gepresenteerd. Op basis van deze figuren kan daarom geen uitspraak worden gedaan over het verschil in schade binnen de foerageergebieden en net daarbuiten. Het in de figuur 7 en weergegeven beeld komt deels overeen met de verspreiding van ganzen in Limburg. Opmerkelijk is echter dat in de gebieden met de hoogste schade van de Grauwe gans, rond Roermond en bij Stevensweert, in het geheel geen door de Kolgans veroorzaakte schade is getaxeerd. Toch zijn hier groepen van meer dan duizend Kolganzen waargenomen. Het is waarschijnlijk dat door de Kolgans aangerichte schade hier aan de Grauwe gans is toegeschreven.

De totale schade die aan Grauwe gans wordt toegeschreven bedraagt € 44.792, voor Kolgans bedraagt deze € 7.917. Wanneer deze bedragen worden vergeleken met de schadegegevens van voorgaande jaren (tabel I) is bij de Grauwe gans een stabilisatie, of zelfs daling, van de toegebrachte schade waar te nemen. Of dit een doorgaande trend is en of dit kan worden toegewezen aan het gevoerde beleid, moet de toekomst uitwijzen. Voor Kolganzen schommelt de schade jaarlijks, met een duidelijk stijgende trend. De fluctuaties zijn mogelijk te verklaren door het toewijzen van door de Kolgans veroorzaakte schade aan de Grauwe gans.

FUNCTIONEREN FOERAGEERGEBIEDEN

De grote vraag is natuurlijk in hoeverre ganzen en Smienten van de aangewezen foerageergebieden gebruik hebben gemaakt. Van de 'beleidsoorten' (Grauwe gans, Kolgans en Smient) is 19% in de foerageergebieden aangetroffen. Dit zijn de soorten waarvoor de

foerageergebieden zijn aangewezen. Gezien de geringe oppervlakte van de begrensde foerageergebieden lijkt dit een hoog percentage. Enige nuancering is echter op zijn plaats. De hoogste aantallen ganzen zijn in de Peel-regio aangetroffen, maar hier zijn geen foerageergebieden aangewezen (figuur 8). De reden om deze niet aan te wijzen was dat er in dit gebied nauwelijks schademeldingen worden ingediend. De ganzen richten hier, om wat voor reden dan ook, blijkbaar niet veel schade aan. De kans dat hier massaal op ganzen geschoten zou gaan worden was hoe dan ook vermoedelijk niet groot en dit vermoeden bleek juist.

In het Midden-Limburgse Maasplassengebied is 34% van alle 'beleidsoorten' in de 379 ha begrensde foerageergebieden aangetroffen; voor Grauwe gans en Smient is dit percentage zelfs bijna 40%. De Plas Hatendoer bij Roermond blijkt per oppervlakte land het meest geschikte gebied te zijn, met per telling gemiddeld 71 ganzen per ha. Het gebied ten zuiden van Stevensweert scoort het laagst met per telling gemiddeld 5,6 ganzen per ha.

In het Noord-Limburgse Maastraject, waar in totaal 226 hectare foerageergebied is aange-

wezen, is de score ronduit slecht te noemen. Nog geen procent van het aantal 'beleidsoorten' dat in het Noord-Limburgse Maastraject is aangetroffen, bevond zich binnen de foerageergebieden. Gemiddeld is hier per telling slechts 0,05 exemplaar per ha gezien.

CONCLUSIES

De door de provincie uitgevoerde tellingen hebben veel informatie opgeleverd over de aantallen ganzen in Limburg en over hun terreingebruik. Natuurlijk moet de afgelopen winter vooral als ijkpunt worden gezien en kan nog niet verwacht worden dat ganzen zich nu al in de foerageergebieden concentreren. Het leereffect, waar in het gevoerde beleid vanuit wordt gegaan, kan niet binnen enkele maanden optreden. Zeker niet bij het vrij lage afschot dat tot nu toe heeft plaatsgevonden. Het is dus nog te vroeg om te kunnen concluderen of het gevoerde ganzenbeleid in Limburg werkt. Het inventariseren en het verzamelen van gegevens zal daarom in de komende jaren nodig blijven om een afgewogen oordeel over het beleid te kunnen vellen.

TABEL I

Schadehistorie (in €) van ganzen in Limburg (bron Faunafonds).

Grauwe gans (<i>Anser anser</i>)	2000	2001	2002	2003
Getaxeerd	3.751,-	10.706,-	30.148,-	Niet bekend
Uitgekeerd	3.751,-	10.025,-	27.196,-	52.991,-
Kolgans (<i>Anser albifrons</i>)				
Getaxeerd	1.251,-	4.870,-	3.574,-	Niet bekend
Uitgekeerd	1.251,-	4.584,-	3.574,-	16.187,-

FIGUUR 8

Kolganzen (*Anser albifrons*) in de Peel (foto: F. Ensink).**DANKWOORD**

Mijn dank voor de geleverde inspanningen tijdens de tellingen gaat uit naar: Jan Boeren, Jo van der Coelen, Ton Cuijpers, Paul Evers, Sabine de Jong, Karel Küsters, Johan Maessen, Boena van Noorden, Carlo van Seggelen en Paul Voskamp. Voor het aanleveren van informatie over schade en afschot gaat dank uit naar het Faunafonds en naar de Stichting Faunabeheereenheden Limburg.

SUMMARY**MONITORING GEESE POLICY**

To implement the Dutch national policy on geese, the Limburg provincial authorities have designated 600 ha of land as foraging areas for geese. Within these areas, geese are supposed not to be disturbed, while geese outside these areas may be disturbed and even

shot. This policy aims to reduce the damage caused by geese to agricultural crops, while at the same time protecting the birds.

To evaluate the effectiveness of this policy, the provincial authorities have been counting the geese in the winter of 2004/2005. By recording where the geese forage and on what kind of crop they are found, and combining this with the damage statistics and the numbers of geese shot, they can assess whether the geese are actually using the foraging areas and whether the damage is reduced.

This survey shows that the areas designated in the Maasplassen region in central Limburg is attracting a considerable proportion of the geese population. The designated areas in the northern part of the province, however, were hardly visited by the geese. Although the damage to agriculture has been reduced compared to previous years, it is too early to conclude that the policy is effective in this respect. Continued monitoring in the future will have to show whether the geese policy proves effective.

LITERATUUR

- EBBINGE, B.S., 2003. Advies aan Faunafonds inzake heropening jacht op Kogans, Grauwe gans en Smient. Alterra, Wageningen.
- IMPE, J. VAN, 1982. De Rietganzen (*Anser fabalis*) van de Peel. De Kuluut 2: 42-48.
- NOORDEN, B. VAN, 1991. Rietganzen in de Peelstreek in de winters 1988/89 tot en met 1990/91. Limburgse Vogels 2 (2): 30-38.
- RENEERKENS, N., J. BOEREN & T. CUIJPERS, 2004. Een overzicht van de zwanen- en ganzen tellingen in het Limburgse Maasdal. Limburgse interpretatie van de SOVON-watervogeltellingen. Limburgse Vogels 14: 28-40.
- SMEETS, J., 2004. Kolganzen met halsbanden in Limburg. Limburgse vogels 14: 41-47.
- VOSLAMBER, B. & E. VAN WINDEN, 2004. Atlas van Ganzen, Zwanen en Smienten in Nederland. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

M E D E D E L I N G**DE VERSPREIDING VAN DE MARETAK DOOR PESTVOGELS**

De Maretak of Vogellijm (*Viscum album*) is een tweehuizige halfparasiet, die als bolle, altijd groene dwergstruiken groeit in de kronen van loofbomen. Omdat de Maretak bijna altijd

voorkomt op waardbomen die op kalkgrond groeien, komt hij in Nederland voornamelijk voor in Zuid-Limburg. Daar groeit hij vooral in de beekdalen, waar hij een duidelijke voorkeur heeft voor populieren. De ongeveer één centimeter grote, matglanzende, witachtige vruchten worden rijp tegen het einde van de

winter. Ze lijken op bessen, maar het zijn in feite steenvruchten. De vruchten worden onder meer gegeten door Merel (*Turdus merula*) en Grote lijster (*Turdus viscivorus*). Dit wisten de oude Grieken al. Zij noemden de Grote lijster daarom "Ixopharos", hetgeen "Maretak-eter" betekent (COOMANS DE RUITER et